

UN NOU DOCUMENT SOBRE LA "SCOLA SEU SINAGOGA JUDEORUM" DE VIC (VERS 1278)

Quan a començaments de segle el canonge Corbella publicà la seva obra sobre l'aljama de jueus de Vic durant l'Edat Mitjana, hi afegí un apèndix de 72 documents compresos entre els segles XIII i XIV, que foren la base del seu estudi. El primer d'aquests documents, datat a 19 d'agost de l'any 1277 conté la venda per part d'un ciutadà de Vic, Arnau Miró, d'un solar o pati de la seva propietat a un grup de jueus per a que aquests puguin *facere domos et Scholam et quodcumque aliud volueritis*. Això és: pugueu fer-hi cases i l'Escola (= sinagoga) i qualsevol altra edificació que vulgueu. El preu de venda fou estipulat en 30 sous barcelonesos de tern. Per la seva singularitat i per la dificultat que pot suposar la consulta del llibre de Mossèn Corbella, hem cregut convenient d'aprofitar la seva transcripció en l'apèndix n.º 1 del present article, respectant l'ortografia de la publicació original (1). Aquesta és la primera menció que tenim de l'escola o sinagoga dels jueus de Vic i, per ara, no en sabem pas d'altra fins el 1301, any en què dos jueus paguen un cens per l'escola (2). Entre un i altre document hi ha, gairebé, vint-i-cinc anys de diferència. Però, encara que els manuals dels «Libri Judeorum» sembla que no contenen cap més referència sobre l'esmentada sinagoga fins a començaments del segle XIV, caldria revisar-los bé, doncs Mossèn Corbella no va fer un buidatge sistemàtic. A més, en el temps transcorregut des d'aleshores han anat apareixent fragments dispersos de manuals, que poden proporcionar noves dades. És el que ha passat ara i el que motiva aquest article: la troballa d'un document desconegut fins ara sobre la sinagoga dels jueus de Vic.

El document

Al revisar els immensos fons de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic i tractar de fer una primera catalogació dels Manuals Anònims d'aquest fons, que comencen a partir del 1230, han sorgit nombrosos plecs i quaderns deslligats dels volums originals, així com molts folis solts. Alguns estan datats i poden ésser retornats al volum o plec que els hi pertoca. D'altres no tenen data en quant a l'any, precisament pel seu caràcter de volums notariais en els quals la documentació s'anotava dia a dia, fent constar l'any només al començament de cada plec. Al deslligar-se algun foli es

difícil retornar-lo al seu lloc exacte. Entre aquests folis dispersos en els que no hi consta l'any, hi ha el que ens interessa ara.

Es tracta d'un foli de 30 x 22 cm., pertanyent a un manual notarial. El paper és el típic de la segona meitat del segle XIII, desfent-se amb facilitat pels cantons. El document en qüestió és el tercer del foli, intercalat entre mig d'actes de compra-venda, donacions i contractes diversos. La lletra és de tipus notarial, característica de les escrivanies públiques, força clara en aquest cas. Hi ha algunes correccions en el text, cosa explicable si pensem que es tracta de la còpia que es va estendre per a què quedés constància en les escrivanies, com un borrador de l'original que podia haver-se fet en paper o en pergami, original que per ara no coneixem pas. Per les característiques esmentades, crec que es tracta d'un document redactat a la segona meitat del segle XIII, podent arrodonir la seva datació cap el 1278, tenint en compte els personatges anomenats en ell i en la resta de documents del foli (3). En total són 18 línies que contenen el següent:

Berenguer de L'Estany, escriptor jurat de Vic, va llegir als jueus David Campsor, Bon Macip, Lobell Cerç i Bon Jueu, germans, Astruc de Campardon i Bon Home, jueus de Vic, la denúncia de l'ardiaca Ramon de Meserata pel fet de la construcció d'una «escola» o sinagoga, demanant que s'aturin les obres i que ningú hi treballi. Les raons adduïdes per aquesta denúncia són que la nova obra va contra Déu i la justícia i les sancions canòniques i és un gran escàndol per a tota la fe catòlica, apellant a la Seu apostòlica per a que no consenteixi en tan gran mal (4).

Segons això, es tracta de dos documents inclosos en un: la denúncia propiament dita que fa l'ardiaca contra la construcció de la sinagoga, i el document notarial que queda insert en les escrivanies públiques de Vic. El text es prou clar en si mateix per a plantejar-nos tota una problemàtica: la dels jueus de Vic i les seves relacions amb la resta d'habitants de la ciutat i, en concret amb l'església. Relacions que no devien pas ésser fàcils. Els termes i les expressions utilitzades per l'escrivà en el document, expresen prou bé la mentalitat de l'ardiaca que les va dictar i de tota la gent en nom de qui parlava: *magnum scandalum tocium fidei catholice* (línia 5); *contra Deum et justiciam construitur* (línies 5, 6 i 8); *opus nefandissimum* (línies 8 i 11); *enormiter agravatos et etiam scandalizatos* (línia 13) (5).

Donat el caire social que pren el document, val la pena d'analitzar aquí qui són els personatges que hi intervenen i quines són les característiques concretes del fet. El document té també interès des del punt de vista jurídic, aspecte que analitzarem més endavant.

Els personatges

En el document esmentat, hi ha dos grups ben diferenciats: els jueus i els cristians. Gent que viu a la mateixa ciutat, que parla la mateixa llengua i que té una manera de viure semblant, si exceptuem el que els distingeix: la religió. Mentre les demostracions d'aquesta religió per part jueva es van mantenir en uns límits, diguem-ne, particulars, no hi va haver

cap problema. Però quan van exterioritzar la seva fe en la construcció d'una sinagoga, és quan es produïx la topada amb l'ordre eclesiàstic ja establert.

Per part dels demandats, els jueus, els protagonistes de l'afer són:

—*David Campsor*. El que es citi el seu nom en primer lloc no es deu pas a una casualitat. David Campsor és un dels personatges més importants dins l'aljama de jueus de Vic, en l'època en que aquesta es constitueix com a tal. Els «Llibres de Jueus» de la Cúria Fumada són plens de préstecs i transaccions diverses fetes per ell i la seva família, al menys des de mitjans del segle XIII, si ja no abans. El seu propi cognom indica el seu ofici principal: *campsor*, és a dir, canvista, banquer, traficant en diners o prestamista. Oficis diversos o variants d'un mateix ofici, al qual es dedicaven amb èxit els jueus d'arreu del món i també els de Catalunya (6).

David Campsor era un home ja gran l'any 1284, puix que en aquest temps, en morir un seu fill, Bon Jucu, no se li concedeix la tutela dels seus néts, tot, i essent-ne padrí, per tractar-se d'un home molt vell: *cum esset homo senex multum* (7). Amb tot, la seva mateixa edat i experiència li devia valdre per a exercir un càrrec important dins l'organització d'una comunitat jueva: el de rabí de la sinagoga, si així cal considerar la denominació de *santonum animarum* que s'aplica a David Campsor en alguns documents de l'últim terç del segle XIII (8). Pel gener del 1292 s'el cita ja com a *quondam* (9), pel que la seva mort devia ocórrer entre 1290 i 1291.

Dos fills seus també s'esmenten en el mateix document:

—*Lobell Cerç* i *Bon Jueu*, germans. Lobell Cerç sembla el més gran i l'any 1278 consta casat amb Vidal, filla de Bon Astruc de Torre. Ambdós germans es dedicaven a deixar diners, essent citats com a prestamistes des del 1266 (10).

—*Bon Macip*. Citat en segon lloc, després de David Campsor, Bon Macip de Torre pertany a una de les quatre grans famílies jueves vigatanes que monopolitzen els negocis de préstecs a Vic a mitjans del segle XIII (11). El seu pare, Bon Astruc de Torre és citat en els documents des del 1266 com a *judeus civitatis Gerunde*. És a Girona, doncs, on cal cercar els orígens d'aquesta família traslladada a Vic per motius econòmics. Un dels fills, potser el gran, anomenat Meyr, es quedà a Girona continuant les relacions amb el seu germà Bon Macip.

L'activitat a la que es dedicava aquest últim era també el préstec, arribant a ésser el principal prestamista de la ciutat, al menys per a l'any 1278, quan deixa diners per valor de 6.301 sous barcelonesos de tern, Bon Macip venia a ésser la reserva econòmica de la comunitat jueva de Vic, prestant àdhuc als propis jueus.

La família de Torre, nou vinguda a la ciutat, molt aviat va emparentar amb les grans famílies jueves que l'havien precedida en el seu establiment en aquest lloc. Una germana de Bon Macip estava casada amb Lobell Cerç, fill de David Campsor.

—*Bon Home de Torre*. Germà de Bon Macip, que també actua com a prestamista durant el període 1266-1278.

—*Astrugó de Camprodon*. Tot i que el seu cognom pot fer pensar en una procedència forana, es probable que aquest Astrugó sigui fill de Vidal de Camprodon, jueu documentat a Vic per a l'any 1277 i actuant com a prestamista a la ciutat pel 1278. Provindrien d'una família originària de Camprodon i establerta de poc a Vic, utilitzant el nom del lloc d'origen com a distintiu i cognom alhora.

Dels sis jueus davant dels quals l'escrivà havia de llegir la protesta per la construcció de la sinagoga, cinc pertanyen a les dues famílies més importants a Vic per les seves activitats econòmiques prestamistes: la de David Campsor i la família de Torre. I tots sis, sense excepció, viuen del préstec. Tots ells, menys Astrugó de Camprodon, van intervenir en la compra del terreny per a edificar la sinagoga, l'any 1277. Com es pot comprovar a l'apèndix n.º 1, la llista de jueus proporcionada per aquest document de compra és molt més llarga: David Campsor, Lobell, Mussons, Bon Juet, Astrugó (fills D. Campsor), Astrugó, fill d'Isaac de Manresa, Bon Macip, Proença, Vidal Duran, Jucefó de Mallorca, Eretó, Vidal de Cardona, Bon Home de Torre, Vidal de Camprodon i Salomó, fill de Maimó de Manresa. 15 persones en total, compreses en unes vuit o nou famílies diferents.

Per part dels demandants es citen les següents persones:

—*Ramon de Meserata*. Ardiaca de Vic, tenia la jurisdicció de la ciutat en nom del bisbe. A l'envers del mateix foli se'l cita en un altre document com a *prepositi mensis febroarii*. Per tant era l'encarregat de cobrar les rendes de la segona prepositura, corresponent al mes de febrer, de les dotze en què es dividien les possessions de la catedral.

En el document de protesta per l'edificació de la sinagoga, no sols actua en nom propi sinó com a representant dels interessos de l'església catedral de Sant Pere de Vic, de tot el clergat i dels habitants de la ciutat (línia 10).

—*Berenguer de L'Estany*.—És un dels escriptors jurats del canonge Pere ça Era, que fou notari de les escrivanies de Vic des del seu nomenament l'any 1234, fins la seva mort pel desembre del 1278. Berenguer de L'Estany actua com a escriptor jurat des del 1268, en què el trobem signant amb aquest càrrec (12).

—*Guillem de Verdager, Pere de Mora i Ponç*. Poca cosa més podem saber d'ells que el que diu el mateix document: *magistris ibidem operantibus* (línies 8 i 9). Es tracta, doncs, d'artesans, mestres de cases, als quals s'amenaça si prenen part en la construcció de la sinagoga. La prohibició de treballar-hi s'estén inclús a qualsevol altra persona que ho vulgués fer.

La resta de persones citades són els testimonis del document:

—*Guillem de Fontanelles, Guillem de Sala, Pere de Morat* i el sacerdot *Bernat de Noguera*, que, probablement, eren habitants de Vic.

El fet

De bon primer, cal situar el document en el context social, econòmic i religiós que li pertoca. Els tres factors anomenats no es poden destriar clarament quan es tracta de relacions entre jueus i cristians.

S'ignora amb exactitud quan es comencen a establir els jueus a Vic. Els seus llibres de comptes no comencen fins el 1266, però hi ha constància des de molt abans de les seves actuacions a la ciutat, si bé d'una manera esporàdica, a través de documents solts dels Manuals Anònims. Probablement establerts a Vic a finals del segle XII o començaments del XIII, el material que ens ha arribat és molt pobre per a fer-nos una idea clara d'on venien i quan es van aposentar a la ciutat. Amb tot, els seus cognoms afirmarien una procedència forana assenyalant llocs concrets: Camprodon, Mallorca, Manresa, Cardona, Girona.

El fet és que durant tot el segle XIII Vic atrau nombrosos jueus procedents de diverses zones del país. I això només es pot explicar amb una paraula: diners. Per diversos motius, Vic s'anà transformant en un centre econòmic d'una certa envergadura i necessitava gent destre en l'ofici del comerç i del canviament de diners, camps ben coneguts pels jueus. Gairebé tots els que estan documentats establerts a Vic es dedicaven a deixar diners a un terme prefixat i amb un lucre o interès també prefixat.

Els grups jueus, per les seves activitats, són urbans per excel·lència. A Vic, l'establiment i creixença del nucli jueu va paral·lel a la formació i creixement de la ciutat com a centre urbà. Els guanys devien ésser abundants, i la petita comunitat jueva que havia anat creixent a Vic va pensar en edificar una sinagoga. Cap a l'últim terç del segle XIII, les famílies jueves establertes a Vic devien haver assolit un grau prou alt de benestar, cosa que els permetia dedicar uns quants diners a la seva comunitat (13).

Quan es parla de l'aljama de jueus de Vic, no es pot considerar aquesta a l'altura d'aljames importants com les de Barcelona, Girona, Besalú o d'altres poblacions de Catalunya amb nuclis jueus rics i forts. És curiós veure com es consideren ells mateixos en la documentació: l'any 1340, quan el rei Pere els demana un tribut de 1.500 sous, els jueus de Vic hi posen recurs, dient que no poden pagar una quantitat tan grossa, al·legant que *simus pauperes et inopes et nostrae facultates tenuae respectu aliorum judaeorum habitantium infra alias civitates et loca Cathalonie* (14). Pobresa o autodefensa davant les imposicions del rei? El cert és que les aljames de jueus pagaven grans impostos i tributs a la casa reial.

Però, malgrat la modèstia amb què els jueus de Vic parlen de sí mateixos tractant-se de pobres, a partir del 1275 la petita comunitat va tenir la necessitat de fer una sinagoga. Hem de pensar per això que abans no en tenien? Mossèn Corbella sembla indicar que és a partir del 1277, amb la compra comunitària del solar, quan els jueus de Vic es constitueixen en corporació o aljama (15). El document mencionat de la compra del terreny és, efectivament, la primera manifestació corporativa dels jueus de Vic. Però això no vol dir que abans no estessin organitzats. Més aviat m'inclinaria a creure que és a partir d'aquestes dates quan es troben segurs

de sí mateixos envers la població cristiana que els envolta, per haver assolit un alt nivell econòmic mitjançant els seus negocis.

Durant la primera i part de la segona meitat del segle XIII, els jueus de Vic estan prou enfeïnats en fer diners i arrelar-se a la nova ciutat. De mica en mica, l'envergadura dels seus negocis va pujant de to. El mateix passa amb la religió: la pràctica de les seves cerimònies religioses podia tenir lloc a la casa particular d'algun d'ells, sense transcendència externa. Però arriba un moment en què, de comú acord, prenen la decisió d'exterioritzar la seva religió, les seves costums i la seva manera de fer i d'ésser. I aquí és quan ve el problema. La societat tradicionalista cristiana que els havia englobat, considerant-los com un mal necessari, i que els havia tolerat mentre es mantinguessin en un cert límit, no podia acceptar de cap manera el ret i el símbol que suposava la construcció d'una sinagoga jueva en una ciutat episcopal com Vic.

La reacció té lloc de manera immediata. Realitzada la compra del solar pel mes d'agost del 1277, els jueus comencen tot seguit la construcció de la futura escola o sinagoga. Aquesta construcció, situada en el domini del bisbe, hauríem de buscar-la cap l'indret on hi hagué el Call dels jueus, per l'actual carrer de Vergós i plaça de Malla (16). Les obres devien avançar amb rapidesa i és quan l'ardiaca de Vic, en nom del bisbe i de tota la ciutat, fa la protesta contra una obra que considera escandalosa, feta en ple domini episcopal.

Les raons reals eren, però, unes altres. Davant del bisbe i del Montcada, els dos senyors que compartien el domini de la ciutat, s'alça un grup de jueus que s'enfronta amb ambdós. La protesta, amb tot, és feta per un representant del bisbe, o sigui, pel clergat local. I aquí és on hem de cercar el nus de la qüestió: és el clergat local de ciutats com Bourges o Còrdova el que, com a Vic, protesta per l'erecció de noves sinagogues (17).

Aspectes jurídics

La Cúria Romana, en canvi, tenia una postura més tolerant respecte aquest problema. Tot i que la construcció de noves sinagogues era prohibit en els primers temps del cristianisme (decrets de Teodosi II, el 423 i 439, incorporats a les *Decretals* de Gregori IX), la prohibició no era molt estricta. Durant la primera meitat del segle XIII, el Papa no va objectar res a la construcció de noves sinagogues, mentre no fossin d'arquitectura massa exagerada, més altes que l'església local o massa aprop d'ella. Una *Mostra de la protecció papal envers els jueus es troba en la Constitutio Pro Judeis*, donada per Innocenci III l'any 1199. Malgrat tot, en el cas de Vic, el document parla d'anar contra les *canonicas sanctiones*, expressió calcada de la que utilitzà Honori III l'any 1221 a l'ordenar la destrucció de les sinagogues de Bourges: *synagogas de novo contra senctiones canonicas construere presumpserint*. Sembla, però, que al cap de cinquanta anys, la sort de la sinagoga de Vic va ésser tota una altra que la de la ciutat francesa.

El document analitzat dona força detalls sobre la forma que pren la denúncia. El procediment seguit, segons la usança medieval, fou el de tirar tres pedres contra l'obra en senyal de protesta. Així, les obres quedaven parades durant dos mesos, temps en el qual es pleitejava sobre qui tenia raó (19). A més calia notificar judicialment i oficialment la denúncia als demandats, tal com ho feu Berenguer de L'Estany. Abans, però, de que l'escrivà anés a llegir el document davant dels jueus, el demandant ja havia d'haver llençat les pedres a l'obra denunciada. Aquest procediment està documentat per als segles XIII i XIV a la Plana de Vic i al Ripollès (20).

No sabem res del plet o discussió que devia seguir a l'acte de denúncia. Amb tot, tant si el plet es produí com si no, qui el guanyà fou la part demandada, els jueus. Al menys, això semblen afirmar les successives al·lusions a la *Schola* dels jueus de Vic. Només dos anys després de la denúncia, el 1280, es parla ja de la *domus Scholae judeorum* (21), potser encara no construïda del tot, però ja funcionant com a tal. La documentació proporciona cites semblants per als anys 1329 (any en que es menciona a Astruc Cresques com a *Magister scholarum*) (22), 1336 (23), i 1340 (24).

L'ardiaca fracassà en la seva denúncia, cosa comprensible si compulem tres factors importants i decisius a l'hora d'arribar a un acord entre ambdues parts:

1) els jueus tenien tots els drets legals a la seva banda, a l'haver comprat el terreny i fet un document prou ample estipulant què i com es podia construir en el solar.

2) el pes i la influència jueva en la vida econòmica de la ciutat eren prou forts, si no per a compensar un desequilibri de tipus religiós, si per a mantenir una situació de tolerància.

3) la legislació eclesiàstica oficial, en aquells moments, anava a favor dels jueus, tenint en compte els precedents casos d'autorització força recents (Còrdova 1250) davant denúncies semblants.

Rellegint el document de la denúncia, el to extremat de les paraules utilitzades per Ramon de Meserata, fa pensar que l'ardiaca potser no estava massa segur de guanyar l'afer. Potser l'única cosa que volia era això: deixar constància de que algú s'havia oposat a la construcció d'una sinagoga a Vic. Si no, quin és el sentit que es pot donar a la frase, *ne videamini eternitatem in tanto male consentire et alienam culpam facere propriam?* (línia 7).

A partir d'aquest moment, el poder econòmic i, amb ell en part, el social dels jueus de Vic queda afermat i legalitzat. Es en aquest aspecte pel que el document presentat té una importància decisiva en el desenvolupament de la petita comunitat jueva en les seves relacions amb la resta d'habitants de la ciutat.

NOTES:

- (1) Document publicat per CORBELLA, RAMON: *La aljama de jueus de Vic. (Centúries XIII y XIV)*. Tipografia Católica de Sant Joseph. Vic 1909. 215 p. — Vid. pp. 169—170.
- (2) 25 d'agost de 1301: Ramona, vidua de Pere Simó, i el seu fill reconeixen a Bon Macip i Astruc Caravida, jueus de Vic, que han pagat 10 sous barcelonesos de tern que devien dels 2 morabatins que han de pagar *de censu pro Schola vestra*. Referència documental de Mn. Corbella, que transcriu el document a les pàgines 170 i 171, sense indicar-ne la procedència. Amb tot, sembla que la majoria dels documents transcrits per Mn. Corbella a la seva obra procedeixen dels «Libri Judaeorum», de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic, excepte uns quants processos procedents de l'Arxiu de l'antiga Vegueria (Cf. CORBELLA: *op. cit.*, p. 104).
- (3) A més dels personatges esmentats en el document presentat, a la resta del foli s'anomenen una sèrie de gent prou coneguda a Vic a la segona meitat del segle XIII:
- *Arnau Baratuñi*, ciutadà de Vic, perit en dret, que vivia al carrer d'en Bruguera. El 12 de març del 1278, Astruc de Manresa compra dues cases al costat d'on ell viu (Cf. CORBELLA, p. 154).
 - *Arnau de Tenes*, ciutadà de Vic. De la coneguda família dels Tenes, va ésser batlle de la partida inferior del bisbe, del 1250 al 1253 (Cf. JUNYENT: *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic*. Pub. Patronat d'Estudis Ausonencs, monografies, n.º 6. — Vic 1969— p. 65).
 - *Berenguer Dulcet*, batlle de Vic pel bisbe el 1267 i lloctinent del canonge Guillem Xetmar el 1278.
 - *Guillem Coc*, ciutadà de Vic, citat com a *quondam* vers el 1278.
- (4) El text original, en llatí, es transcriu a l'apèndix n.º 2.
- (5) Unes expressions semblants, encara que no tan exagerades, es troben també a la lletra que Innocenci IV va dirigir al bisbe de Còrdova el 13 d'abril del 1250, amb motiu de la nova sinagoga que els jueus volien construir en aquella ciutat: *...Judei Cordubensis civitatis Synagogam superflue altitudinis temere ibidem construere de novo presumunt in grave Christi fidelium scandalum et cordubensis ecclesie detrimentum*. (publ. GRAYZEL, Solomon: *The Church and the Jews in the XIIIth Century*. — The Dropsie College for Hebrew and cognate learning. — Philadelphia 1933. — 377 p. — Document n.º 123).
- (6) Sobre David Campsor i la seva família, així com sobre els préstecs dels jueus de Vic a l'Edat Mitjana, vid. *Aspectos económicos de la actividad de los judios de Vic (1226-1278)*. — Tesi de Llicenciatura. Barcelona 1973. En premsa a «Anejos del Anuario de Estudios Medievales». CSIC - Universitat de Barcelona. En concret sobre la família d'Isaac de Manresa, vid. *Una familia jueva de Vic (1266-1278)*. — «Ausa», VII (1972-1974), p. 160-163.
- (7) 20 juny 1284. — Cf. CORBELLA, document n.º 41.
- (8) Cúria Fumada, fragments Manuals Anònims, sense data, finals segle XIII.
- (9) 11 gener 1292. — Cf. CORBELLA, doc. n.º 55.
- (10) Les dades sobre Lobell Cerç i Bon Jueu, així com sobre els altres jueus esmentats en aquest article són extretes dels treballs citats a la nota n.º 6.
- (11) Les quatre grans famílies són: la de David Campsor, la d'Isaac de Manresa, la de Bon Astruc de Torre i la d'Astruc de Mallorca.
- (12) Cúria Fumada, Manuals Anònims, volums 11, 12 i 13, anys 1269-1275, 1271-1274 i 1272-1275, respectivament.
- (13) El fenomen de creixença devia d'ésser comú a varis llocs, car el 1267 els jueus de Barcelona demanen permís al rei per a engrandir la sinagoga. (cit. BOFARULL: *Los judios en el territorio de Barcelona (siglos X-XIII)*, *Reinado de Jaime I*. — 1.º Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. — Barcelona 1911. — p. 71, n.º 61).
- (14) 4 maig 1340. — Cf. CORBELLA, doc. n.º 23.
- (15) cf. CORBELLA, *op. cit.*, p. 10.
- (16) La situació de la sinagoga dels jueus de Vic no ha estat encara precisada amb exactitud. Sabem aproximadament cap on devia estar, però no amb seguretat. La venda del solar

- explica detalladament la situació, però per desgràcia aquests detalls, molt clars per un habitant del segle XIII, no tenen gaire valor per a nosaltres: per orient, limitava amb un tros de pati de l'Arnau Miró i amb una paret que hi havia entre el pati i l'hort de Berenguer Arumir; pel sud, amb un altre hort; per occident, al carrer per on tenien entrada i sortida; pel nord, amb les cases de Guillem de Ral, sabater. S'indiquen, també, les característiques que haurà d'adoptar la construcció, l'altura, finestres, etc. (Vid. apèndix, doc. n.º 1).
- (17) Precisament no són pas els burgesos d'aquestes ciutats que, moltes vegades, prenen partit a favor dels jueus, potser per raons econòmiques. La postura de la Cúria Romana varia segons els casos: a Bourges, el 1221 Honori III ordenà destruir les sinagogues; a Còrdova, el 1250 Innocenci IV permet construir-la, malgrat les protestes del clergat local. Aquest consegueix, però, la prohibició total per edificar sinagogues a Anglaterra (Concili d'Oxford, 1222, i Sinode de Chichester, 1246). Cf. GRAYZEL, Solomon: *The Church and the Jews in the XIIIth. Century*. — Documents n.º 50, 123, XVI i XXXVI, respectivament.
- (18) Les relacions entre l'església i els jueus al segle XIII han estat ben estudiades per GRAYZEL, *op. cit.*, en concret pp. 70 i 71. El document n.º 5 conté el text de la *Consultatio Pro Judeis*.
- (19) Les «Constitucions de Catalunya» no diuen res al respecte, ni tampoc les «Ordinacions per servituds i coses de Honors», més conegudes amb el nom de «Ordinacions de Sanctacília» que contenen les condicions que han de reunir les cases en construcció. — Cf. GARCIA: *Las «ordinacions per servituds i coses de Honors» de 1603*. «AUSA», 5 (1952-54), p. 197-203.
- (20) Aquesta manera de fer va perdurar durant els segles XIII i XIV. Cf. PLADEVALL: *El casal de Rama a la vall de Ripoll*. — Ed. Montblanc. — Barcelona 1969. — 30 p., en concret p. 17. — També el 1295, en un plet sobre el dret de fer una resclosa en el riu Ges es parla de *denunciacionem novi operis et jactus lapilli* (Arxiu ADET, Torelló, Plica C, n.º 109).
- (21) Pere de Posa arrenda per 5 anys als jueus de Vic Astruc d'Espanya, Lobell Cerc i Bon Home, la casa i l'hort que posseeix al carrer d'en Guiu, llindant per orient amb la part que de dit hort es reserva el propietari, pel sud *in domo Scholae judeorum*, per ponent amb el dit carrer i pel nord amb les cases de Pere del Puig de Malla (Cf. CORBELLÀ, pp. 154-155).
- (22) 1 agost 1329. — Cf. CORBELLÀ, document n.º 21.
- (23) 20 febrer 1336: *Synagoga judeorum*. — Cf. CORBELLÀ, document n.º 50.
8 abril 1336: *dicte Schole*. — Cf. CORBELLÀ, document n.º 51.
- (24) 7 maig 1340: *in Schola sive Synagoga judaeorum*. — Cf. CORBELLÀ, document n.º 24.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

Vic, 19 agost 1277

Arnau Miró, ciutadà de Vic, ven a David Campsor i a un grup de jueus, un solar o pati per edificar una sinagoga.

Publ. CORBELLÀ: *La aljama de jehcus de Vich*. — p. 169-170, doc. n.º 1. (L'autor no diu on va veure aquest document. Possiblement fos als «Llibri Judaeorum» de l'Arxiu de la Cúria Fumada).

Arnaldus Mironis civis vicensis pono et stabilio lando et concedo in perpetuum vobis Davidi Campsoris, et Lobello, et Mussones, et Bono Judeo, et

Astrugonus, filiis eiusdem, et Astrugono filio Issachi de Minorissa, et Bono Mancipio, et Provinciali, et Vitali Duranti, et Jucephono de Mayoricis, et Eretono, et Vitali de Cardona, et Bono Homini de Turri, et Vitali de Camporotundo, et Salomoni filio Mayrmonis de Minorissa, quondam, et quibus volueritis quamdam partem terrae illius orti mei quem possideo et teneo in villa Vici sub dominio Dni. vicensis episcopi, prout dictum patium sive pars est a me vobis fixurata et assignata, Et affrontat: ab oriente in alia parte residui orti mei et in pariete qui est inter dictum patium et ortum Berengarii Erumir et uxoris eius quae fuit filia Bn. Bajuli, a meridie in residuo orti mei, ab occidente in carreria publica per quam affrontacionem habetis introitum et exitum ad dictum stabilimentum, et a circio in domibus G. de Regali sabaterii, in quo patio possitis facere domos et Scholam et quodcumque aliud volueritis ab abisso usque ad coelum, et etiam eum vendere et stabilire et alienare si volueritis, salvo jure in omnibus et dominio Dni. episcopi vicensis, cui Dno. ego per me et meos promitto vobis quod faciam et tradam quatuor paris caponum quos dictus Dnus. episcopus accipit annuatim inter dictum patium quod vobis stabilio et residuum dicti orti et quaedam stabilimenta in quibus sunt domus constructas quas per dictum Dnum. episcopum ibidem teneo sine omni dampno vestro et quocumque volueritis. Et vos et quilibet alii post vos tenentes dictum patium reddatis mihi et meis perpetuo a festo Omnium Sanctorum primo venturo ad unum annum et deinde annuatim in eodem festo duos aureos boni auri et justii ponderis. Et nihil aliud inde jam reddere teneamini nisi dictos duos aureos quos nullo cassu contingente fallere possunt. Hoc salvo vobis et retento, quod si volueritis vos vel alii post vos tenentes dictum stabilimentum dimittere possitis hoc facere; dum cum opus deconstans C solidos monete barchinonense de terno per vos ibi factum, mihi remaneat factum, deinde remanente mihi dicto opere C solidos dictum censum reddere jam non teneamini.

Item in illo cantone ex parte orientis per tantum quantum extendetur paries quam ibi facietis a pariete dicti Berengarii Erumir usque ad aliam parietem quam feceritis inter istud stabilimentum et residuum dicti orti mei possitis facere fenestram spatio unius palmi a tribus tapiis ultra fundamentum in altum et non inferius.

Item a dicto etiam cantone in pariete quam ibi facietis versus meridiem possitis facere unicam fenestram spatio unius palmi a tribus tapiis et dimidia ultra fundamenta et non inferius, in altum tantum quantum placuerit, dum cum ipsam fenestram versus dictam partem meridiei feceritis infra spatium. XII. palmorum a dicta carreria.

Item ego et mei recolligamus omnes aquas pluviales quae discurrerint de medietate illius loci in que judaei seu mulieres judeae stabunt et orabunt ibidem et vos et alii recolligatis omnes alias aquas ex residuis tectis dicti stabilimenti. Et sic promitto sub forma praedicta facere tenere et servare dictum pactum in perpetuum, salvo jure et dominio dicti Dni. episcopi. Pro pretio huius vendicionis accipio a vobis triginta solidos barchinonenses de terno pro quibus et cet. beneficio legis quatenus et cet. et hoc juro.

Testes: Bn. de Sotsrocha et Philippus de Sotsrocha.

Vic, 10 gener (1278)

Ramon de Meserata, ardiaca de Vic, en nom de l'església i de la ciutat, denúncia la construcció d'una sinagoga jueva.

C.F., fragments Manuals Anònims finals segle XIII, foli solt.

Noverint universi quod Raimundus de Meserata, archidiaconus vicensis fecit legi per me (1) Berengarium de Stagno scriptorem subscriptum Davidi Campsoris, Bono Mancipius, Lobellono Circii et Bono Judeo fratribus et Astrugono de Camporotundo et Bono Homini judeos vicenses qui presentes erant, quandam cedula[m] papiri cuius series talis est: Nos Raimundus de Meserata archidiaconus Viensis videntes quod in civitate vicense de novo construitur seu edificatur scola que vulgariter dicitur Sinagoga judeorum, attendentes propter hoc contra Deum et justiciam et canonicas sanctiones et in magnum scandalum totius fidei catholice, nos quidem archidiaconus predictus presentes in dicta civitate vicense in loco ubi dicta scola seu sinagoga judeorum contra Deum et justiciam construitur, ne videamini eternitatem in tanto malo consentire et alienam culpam facere propriam, volentes etiam contradicere hiis qui contra Deum et justiciam militantur et specialiter dictum opus nefandissimum impedire per jactum seu jactus lapilli vel lapillorum, vobis G. de Viridigerio, Petri de Mora et Poncio magistris ibidem operantibus vel in posterum operari volentibus novum opus denunciamus. Quam denunciacionem facimus et facere intendimus ut per hoc Sancto Petro sedis vicensis totique clero et populo civitatis eiusdem et Sancte Universali ecclesie ius suum contra tam nefandissimum opus in posterum conservetur. Et si contra predictam denunciacionem novi operis pro jactum lapillorum factum aliquis ulterius acceptarent aliquid operari senscientes ex hoc, nos et ecclesiam vicensem clerum et populum catholicum civitatis eiusdem universalemque fidem catholicam enormiter agravatos et etiam scandalizatos, nomine nostro et omnium adherencium mihi ac omnium volencium in hac donacione consentire ex tantis et tam notoriis gravaminibus ad sedem apostolicam in hiis scriptis appellamus et instamus, apostolos postulamus, ponentes nos et omnes nobis adherentes in hoc facto et omnia bona nostra et totum ius ecclesie et civitatis vicensis sub protectione et defensione dicte sedis apostolice (2). Set antequam ego scriptor legerem predictam cedula[m], predictus archidiaconus denunciando dictum novum opus, proiessit in dicto opere. III. lapillos, et de hoc et de dicta leccione precepit sibi fieri publicum instrumentum et vicensis ecclesie et omnibus quorum interet et erit. Quod fuit factum. IIII. Idus Januarii anno predicto, presentibus testibus Guilelmo de Fontanellis, Guilelmo de Sala et Petro de Morat et Bernardo de Nogaríe, sacerdote.

1. *segueix*: subscriptum scriptores, *tatxat*. — 2. *segueix*: Qua cedula lecta dictus archidiaconus, *tatxat*.